

Veřejnosti nepřístupné spodní patro Výpustku protékané Křtinským potokem

Jeskyně Výpustek vydává svá tajemství

Petr Zajíček

Kolik proměn se podílelo na tvářnosti podzemních prostor jeskynního systému nedaleko Křtin ve střední části Moravského krasu! V prvopočátku to bylo dlouhodobé působení ponorného toku, který postupně modeloval a rozšiřoval pukliny ve vrstvách devonských vápenců. Později se přidala činnost člověka, která místy nevratně poznamenala podstatnou část krasového labyrintu. Jeskyně Výpustek, která dosud skrývá mnohá tajemství, otevírá své nitro a poskytuje široké možnosti poznání. Na návštěvníky veřejnosti zpřístupněné jeskyně čeká každým rokem něco nového.

Pohled do historie

Jeskynní systém Výpustku se utvářel v několika vývojových fázích ponornou činností Křtinského potoka. Určitým dílem byla tvorba prostor ovlivněná také vodami z Babické plošiny. Podzemní soustava má dvě patra, rozlehlejší a mohutnější část tvoří vývojově starší horní patro. Spodní patro se nachází o 40 metrů níže a je z něj dosud známo jen několik kratších úseků protékaných Křtinským potokem. Obě jeskynní

úrovně propojuje několik propastí. Pokračování za odtokovým sifonem zatím nebylo objeveno. Křtinský potok protéká zcela neznámými podzemními prostory až do několik kilometrů vzdáleného závrtu Otevřená skála.

Novodobá historie Výpustku začíná začátkem 17. století. První zprávy od mastičkářů hovoří o nálezích kostí pravěkých zvířat. Ucelenější popisy podzemních prostor podali v polovině 17. století učenci Martin Alexander Vigsius (1663) a Johannes Ferdinand

Hertod z Tottenfeldu (1669). Kromě nálezů kostí v jeskyni zmiňují i existenci nebezpečných propastí. Majitelé pozemků Lichtenštejnové zde uskutečňovali v 18. století jistý druh organizovaných, i když nepravidelných návštěv do podzemí.

Systematický průzkum tehdy dostupných prostor Výpustku opakovaně prováděl počátkem 19. století hrabě František Hugo Salm. Údajně prošel 7 km chodeb, aniž by dosáhl konce, přičemž si cestu v podzemním bludišti

značil odsypáváním plev. Je velmi pravděpodobné, že Salmovy délkové údaje byly nadhodnoceny, avšak patrně se mu podařilo proniknout do pokračování tzv. Babické chodby, nazývané dnes Salmův Výpustek. Tuto část a snad i některé další nechal údajně záměrně zazdít, protože pohyb v těchto partiích byl pro neznalého značně nebezpečný.

V 19. století vzniklo také několik map jeskynního systému Výpustek. První z nich, mapa od dvorního inženýra Lichtenštejnů Antonína Loly z roku 1807, ležela dlouho zapomenuta v knížecím archivu ve Vídni. Znovu byla nalezena roku 2011 a o rok později vůbec poprvé publikována autorem tohoto článku: Zajiček P. (2012): První mapa jeskyně Výpustek znovu nalezena. *Ochrana přírody* 67(5): 26-27. Lolova přesná mapa je doplněna legendou, kde autor podává zevrubný popis jednotlivých částí jeskyně. Díky tomu dnes víme, které části jeskyně byly tehdy nízké či vysoké a kde se nacházela krápníková výzdoba. Další mapy byly různými autory vytvořeny v druhé polovině 19. století a jejich vznik měl souvislost s archeologickými a paleontologickými výzkumy v prostorách Výpustku. K nejvýznamnějším autorům těchto map patří Jindřich Wankel, Josef Szombathy či Martin Kříž.

První polovina 20. století je spojena s drastickými zásahy do prostor Výpustku. Zpočátku byly prováděny pouze průzkumné a dokumentační práce. Ve 20. letech zde byla

zahájena intenzivní těžba fosfátových hlín, podobně jako v některých dalších jeskyních Křtinského údolí. Během těžby byly zvětšeny profily chodeb až o několik metrů. V některých částech tak vznikly z labyrintu chodeb mohutné prostory. Pozitivním přínosem byl objev několika nových propastí a rozsáhlé nálezy kostí i kompletních koster pleistocenní zvířeny (jeskynních medvědů, lvů, hyen atd.). Například známá skupina koster medvědů, vystavená v pavilonu Anthropos Moravského zemského muzea v Brně, pochází právě z Výpustku.

Další léta poznamenala prostory Výpustku činnost armád. Ve 30. letech v nich byl muniční sklad československé armády. Do jeskyně jezdila těžká technika, přírodní profily hlavních chodeb byly uměle zvětšovány a jejich dno zalito betonem. Za 2. světové války zde byla vybudována německá podzemní továrna na letecké součástky. Němci ji pak při ústupu odstřelili. Koncem 40. let a během let 50. probíhaly ve Výpustku speleologické průzkumy. Poté podzemní prostory opět zabrala československá armáda, která tu vybuďovala tajný kryt pro záložní velitelské stanoviště v případě, že by vypukl jaderný konflikt. Celý objekt s jeskyní byl v roce 2001 odtajněn a o pět let později jej převzala Správa jeskyní České republiky. Výpustek se tak stal čtrnáctou, veřejnosti zpřístupněnou jeskyní v naší republice. Součástí prohlídky se stal i samotný vojenský kryt.

Přestože první polovina 20. století byla pro rozsáhlý jeskynní systém u Křtin nejvíce zničující, bylo v něm kromě významných paleontologických nálezů dosaženo i zajímavých výsledků speleologických. Počátkem dvacátých let se skupině badatelů podařilo proniknout závalem do prostor za Babickou chodbou a znovu objevit části, které již prozkoumal Salm. V průběhu těžby fosfátových hlín bylo v chodbách odkryto několik nových propastí. Většina z nich však byla později během působení vojsk zasypána či zalita betonem. Přesto se dochovaly náčrtky map, kde jsou ústí propastí zakreslena.

Jednou z nejvýznamnějších a zároveň nejzáhadnějších speleologických událostí byl objev části spodního patra s rozsáhlými prostorami, nazývané též Urbánkův Výpustek. Průzkumy probíhaly ve dvou etapách. V letech 1925–1928 byl znám sestup k podzemnímu toku. Hlavní objevy byly učiněny až roku 1939, kdy bylo prostoupeno přes půl kilometru nových prostor včetně obrovského dómu s podzemním jezerem dlouhým 128 metrů. Během 2. světové války byl pak sestup do Urbánkova Výpustku zasypán. Přes intenzivní snahy několika výzkumných skupin se jej do dnešní doby nepodařilo znovu odkrýt. To, že ve Výpustku existují mohutné prostory, dokládá nedávný objev zcela nové části, který učinili členové křtinské skupiny České speleologické společnosti. Začátkem roku 2012 po prokopání chodby v Salmově

Hra barevných světél a hudby je neobvyklým zpestřením prohlídkové trasy.

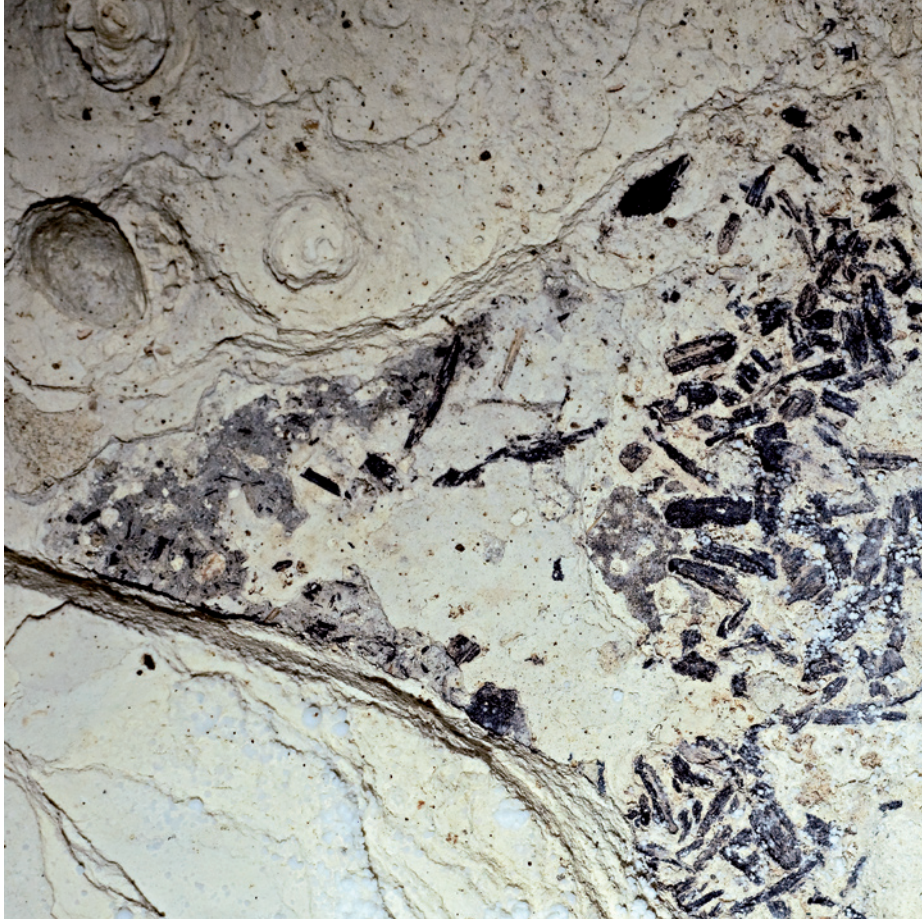
Výpustku pronikli do dómu o rozměrech 20 x 12 x 12 metrů. Objevitelé jej pojmenovali Janin dóm. K zajímavé události došlo také při terénních úpravách blízko východu z jeskyně. Ve dně chodby, která je již dnes součástí prohlídkové trasy, se otevřelo ústí do neznámé puklinové propasti. Je hluboká necelých 6 metrů a z jejího dna vybíhá prostora s krápníkovou výzdobou.

Výpustek v péči SJ ČR

Když jeskyni Výpustek v roce 2006 přebírala Správa jeskyní České republiky, podzemní prostory byly v žalostném stavu. Poznamenané profily chodeb dokreslovalo nevzhledné osvětlení, přebytečné betony a přístavby. Většina odboček z hlavních chodeb byla zazděna ještě z 2. světové války. Postupným odstraňováním těchto deponií měnila jeskyně každým rokem svoji tvář. V pustých prostorách se začala budovat pestrá archeologicko-paleontologická expozice. Po odstranění několika zazdívek bylo zjištěno, že prostory za nimi si většinou zachovaly původní přírodní ráz a místy byla zachována i krápníková výzdoba. Protože některé takto znovu odkryté prostory jsou blízko prohlídkové trasy, nebylo technicky náročné je také zpřístupnit. Již v roce 2009 byla k návštěvnímu okruhu připojena část nazvaná Škrapový dóm. Přístupové chodby i vlastní prostora mají pěknou a výraznou modelaci stěn.

Další částí, která byla dodatečně zpřístupněna a připojena k okruhu, je chodbička vedoucí paralelně s Jindřichovým sálem. Téměř v celé délce je bohatě zdobena bělostnými sintrovými náteky. Návštěvníci si tak mohou představit, jaký charakter měly prostory Výpustku před více než sto lety. Odbouráním části betonů na dně Medvědího sálu se znovu odkryla nehluboká propast č. 6. V roce 2013 byla také zpřístupněna chodba v blízkosti východu z jeskyně. Během terénních úprav se objevila již výše zmíněná nová propast, která je nyní prosvětlena. Návštěvníci tak do ní mohou nahlédnout skrz mříže chodníku, který ji překlenuje.

Samostatnou kapitolou zpřístupněné trasy Výpustku je paleontologicko-archeologická expozice. V současné době je součástí komplexního projektu *Integrovaná expozice Moravského krasu*, na kterém Správa jeskyní České republiky spolupracuje s Moravským zemským muzeem v Brně. Návštěvníci se přímo na trase jeskyně setkávají s modely pravěkých zvířat, kopii archeologických a paleontologických nálezů a řadu dalších informací o životě v pravěku získají z instalovaných panelů. Ve vstupních prostorách před vojenským krytem jsou další panely informující o historii Výpustku – kopie historických materiálů a také předměty z doby působení československé armády.

Předmětem výzkumu jsou nedávno nalezené uhlíky zalité v sintru. V současné době probíhá určování jejich stáří.

Co přinesl výzkum

Stejně jako v ostatních jeskyních, které jsou v péči Správy jeskyní České republiky, probíhá i ve Výpustku výzkumná a dokumentační činnost. Každým rokem vznikají ve zpřístupněných i nepřístupných částech podzemního labyrintu fotografie, jak doku-

mentační, tak reprezentativní. Během dokumentace odlehklých prostor Nízké chodby a chodby Knížecí byly objeveny autentické podpisy Antonína Loly, již zmíněného autora první mapy Výpustku z roku 1807. Přestože byly i na přístupné trase Výpustku evidovány stovky nápisů a podpisů, dochází k občasnému objevu dalších. K těm

Prostory Salmova Výpustku se zachovalou krápníkovou výzdobou jsou přístupné jen speleologům.

Zbytky německé kotelny

Skrytá krása

Veřejnosti nepřístupné části Výпустku nebyly poznamenány drastickými zásahy z první poloviny 20. století a zachovaly si svůj přírodní ráz. Zvláště Salmův Výпустek za Babickou chodbou patří k nejdivočejším úsekům jeskynního labyrintu. Propastovitě chodby se závaly mají místy překrásnou krápníkovou výzdobu. Významný krasový badatel Rudolf Burkhart, který po 2. světové válce podrobně zkoumal prostory Salmova Výпустku, uvedl, že za vysokých vodních stavů je v jednom místě slyšet hučící vodopád. Dosud se však toto místo nepodařilo rozšířit a najít pokračování.

Veřejnosti nepřístupnou částí je i Nízká chodba se zachovanou krápníkovou výzdobou. Vybočuje z chodby, ve které je vybudován kryt, obloukovitě se vrací zpět až k tzv. Prostřílenému místu, které na začátku 19. století uměle prorazili Lichtenštejnové. Členitá chodba má několik odboček i přírodních propadlin. Nejhlubší z nich je puklinová propast č. 4. Ve dně chodby se nachází i několik umělých sond z dřívějších výzkumů.

Spodní patra Výпустku s podzemní tokem byla poprvé prozkoumána babickým občanem Blažikem roku 1882. Sestoupil na dno propasti č. 3, jejíž hloubku odhadl na 47 metrů. I přes výkopové práce amatérských speleologů v posledních letech je zatím třetí propast v nižších úrovních uměle zasypaná. Podstatná část spodních pater s aktivním tokem v délce přes 100 metrů byla objevena roku 1947 rozšířením propasti č. 9.

Atraktivní prohlídková trasa

V současné době je v jeskyni známo přes 2 kilometry chodeb. Zpřístupněná část vede pouze horním patrem a je dlouhá 550 metrů. Vstup do podzemí vede z budovy bývalých kasáren, která dnes slouží jako provozní budova. Vstupní hala s expozicí o historii

Výпустku přechází přímo do prostor betonového protiatomového krytu československé armády, vybudovaného v letech 1961–1967 v rozlehlé jeskynní chodbě. Návštěvníci si postupně projdou lůžkovou částí, velitelským stanovištěm, sálem logistiky, dílnami a pracovny včetně technologické části krytu, která obsahovala zařízení pro přežití v objektu. Z krytu pokračuje prohlídka do mohutných jeskynních chodeb poznamenaných těžbou fosfátových hlín. V prostoru zvané Medvědí sál, ihned za krytem, je instalována působivá světelná show v doprovodu zvukových efektů; návštěvníky zde nepochybně zaujme model jeskynního medvěda. Prohlídková trasa vede přes Škrapový dóm, který je zachován v přírodním stavu, do Babické chodby. Následuje část návštěvního okruhu, kde se nachází nejzajímavější pozůstatek po činnosti německé armády z 2. světové války – mohutná cihlová kotelna. Topilo se v ní uhlím a podzemní továrnu vyhřívala na 17–20 °C. V dalších prostorách je podstatná část podzemní expozice o životě v pravěku. Několik zajímavostí čeká návštěvníky v další rozlehlé části – Jindřichově sálu. Ve stropních úrovních je zachována původní modelace prostor s masivní sintrovou krápníkovou výzdobou. Z Jindřichova sálu vede krátká odbočka do strojovny náhradních zdrojů. Od roku 1966 zde dva stabilní lodní motory poháněly generátory pro podzemní kryt. V Jindřichově sále byla také zpřístupněna souběžná chodbička se zachovanou krápníkovou výzdobou, stejně tak jako část s nedávno objevenou propastí.

Návštěvní trasa jeskyně Výпустek je rok od roku inovována o nové expozice či zpřístupněné části. Je zde dostatek prostoru a možností pro další zatraktivnění prohlídky. Zároveň dochází k postupnému odstraňování negativních vlivů z dřívější doby.

Fotografie P. Zajíček

Autor pracuje na Správě jeskyní ČR

SUMMARY

Zajíček P.: The Výпустek Cave Reveals its Secret

The first written references to the Výпустek Cave formed by underground activities of the Křtinský potok Brook had been made by quacks in the early 17th century. The cave was often visited by humans. Explorations made by Count Hugo Franz Altgraf zu Salm-Reifferscheidt were an important step in speleological survey history there: knowledge gained by his visits to the cave has been displaying some uncertainty. The Výпустek Cave was located on princely house of Liechtestein's private lands and members of the nobility family guided visitors there as early as in the 18th century. In 1807, the royal engineer Antonín Lola hand-drew the very first map of all accessible corridors. In the 19th century, the Výпустek Cave became a subject of archaeological and speleological surveys. The surveyors put a lot of efforts into seeking for fabulous spaces described by Salm. A significant part of the spaces was discovered only due to phosphate clay mining in the

1920s because at the time the space profiles were made bigger by some meters. At some sites, rock barriers were removed and a narrow corridor labyrinth became an extensive space. In addition, complete skeletons of Pleistocene fauna were found there due to mining. In the 1930s, the Czechoslovak Army built an ammunition dump in the Výпустek Cave. When transforming the cave, soldiers blasted some parts of rocks away. In the World War II, the Czechoslovak Army was replaced by German soldiers and an underground factory producing aircraft engine devices was there. The last intervention was made there in the early 1960s when a fallout shelter for an underground command post was built by the Czechoslovak People's Army there. In 2001, the site was declassified, and five years later, the Výпустek Cave was made accessible for the public, becoming a show cave managed by the Cave Administration of the Czech Republic. At present, an interesting archeological and historical exposition is under construction on a visitor path. Visitor can also see some other parts of the cave, particularly those with well-preserved corridors modulation and karst decoration, from the cave trail.